

# Ewolucja zadań bibliotek naukowych wobec rozwoju nauki i potrzeb środowiska naukowego

Evolution of the tasks of scientific libraries in the light of the  
development of science and the needs of the scientific community

**Słowa kluczowe:** biblioteki naukowe, zadania bibliotek naukowych (historia), nauka, nowe technologie.

**Keywords:** scientific libraries, tasks of scientific libraries (history), science, new technologies.

## Abstrakt

Rola bibliotek jest uwarunkowana przez określony kontekst cywilizacyjny. W referacie przedstawiona zostanie ewolucja zadań bibliotek naukowych wobec rozwoju nauki i potrzeb środowiska naukowego na przestrzeni dziejów. Biblioteki naukowe odgrywały kluczową rolę jako skarbnice wiedzy, zapewniając dostęp do książek i innych materiałów drukowanych. Wraz z postępem technologicznym, cyfryzacją, zmieniającymi się potrzebami użytkowników, biblioteki musiały dostosowywać swoją działalność, aby sprostać nowym wymaganiom społeczeństwa i nauki. W artykule ukazane zostaną zależności między rozwojem i potrzebami nauki a zadaniami bibliotek naukowych. Postawione zostaną także pytania: Czy wobec tych przemian przeformowały się rudymtarne cele działalności bibliotek naukowych? Jaka jest rola nowych narzędzi w ich działalności? Jak dostosowują się one do przyszłych wyzwań? Zwrócona zostanie uwaga na znaczenie i ewolucję roli bibliotek naukowych, podkreślając ich adaptacyjność i kontynuację najważniejszych celów tych instytucji.

## Abstract

The role of libraries is conditioned by a specific civilizational context. The paper will present the evolution of the tasks of scientific libraries in relation to the development of science and the needs of the scientific community throughout history. Academic libraries played a key role as repositories of knowledge, providing access to books and other printed materials. With technological progress, digitalization and changing user needs, libraries had to adapt their activities to meet the new requirements of society and science. The relationship between the development and needs of science and the tasks of scientific libraries will be shown. Questions will also be asked: Have the fundamental goals of the activities of scientific libraries changed due to these changes? What is the role of new tools in their business? How do they adapt to future challenges? Attention will be paid to the importance and evolution of the role of scientific libraries, emphasizing their adaptability and continuation of the most important goals of this institution.

## Wstęp

Biblioteki od wieków odgrywają kluczową rolę w gromadzeniu materiałów naukowych, umożliwianiu dostępu do informacji, wspieraniu edukacji oraz wspomaganiu prowadzenia badań przez pracowników naukowych, studentów oraz szeroko pojęte środowisko naukowe. Ich zadania ewoluowały w odpowiedzi na zmiany społeczne, polityczne i gospodarcze, a przede wszystkim w nauce, edukacji i technologii, a także na potrzeby rozwijających się społeczności badawczych. W artykule tym przyjrzano się głównym etapom ewolucji zadań bibliotek naukowych w kontekście rozwoju nauki i zmieniających się potrzeb środowiska naukowego oraz wyzwaniom, jakie stoją przed nimi w XXI w. Praca ta ma charakter syntetyczny. Jej celem jest przedstawienie zarysu omawianej tematyki z perspektywy historycznej. Jest to świadomy zabieg, mający na celu wprowadzenie do problematyki poruszanej podczas konferencji.

Po pierwsze, rozważania te należałoby zacząć od podkreślenia, że rola bibliotek jest uwarunkowana przez określony kontekst cywilizacyjny. Jak mówiła prof. Krystyna Remerowa – biblioteka nie jest zawieszona między ziemią a gwiazdami, lecz jako instytucja stanowi wynik rozwoju społecznego w danym okresie historycznym. To społeczeństwo

określa, jaki ma być jej kształt i forma, oraz jak ma ona funkcjonować<sup>1</sup>. Dlatego też warto przyjrzeć się, jak te zadania ewoluowały na przestrzeni dziejów. Nawiązując do poprzednich artykułów, będących pokłosiem białostockich konferencji<sup>2</sup>, zagadnienie to zostanie przedstawione w ujęciu historycznym, linearnym, a następnie zwrócona zostanie uwaga na zjawiska, które najbardziej przyczyniały się do zmian. Ukaże to rozwój, jego kierunki, trendy i uwarunkowania, a przede wszystkim pewną trwałość misji i zadań bibliotek zmieniających się w czasie, zwłaszcza przez formy działalności, ale w wielu aspektach stałą w swym przesłaniu.

W toku historycznego rozwoju bibliotek wykształciły się różne rodzaje (typy) bibliotek oraz ich specyficzne zadania. Według Jerzego Ratajewskiego głównymi przyczynami tego procesu były zmieniające się sposoby (formy) społecznego obiegu książek i innych materiałów, zmiany w nauce i technice, wpływające na rolę bibliotek w społeczeństwie, różnorodne formy materiałów bibliotecznych gromadzonych, przechowywanych i udostępnianych przez biblioteki oraz różnicujące się w ciągu wieków potrzeby użytkowników w stosunku do bibliotek<sup>3</sup>. W XIX w. widać wyraźne wyodrębnienie się bibliotek naukowych,

<sup>1</sup> Odwołuję się tutaj do wspomnień prof. J. Kołodziejkiej, zob.: *Współtwórcy bibliotekarstwa polskiego. Z profesora Jadwigą Kołodziejką rozmawia Katarzyna Wolff*, „Przegląd Biblioteczny” 2006, z. 1, s. 10.

<sup>2</sup> K. Zimnoch: *Ewolucja zawodu bibliotekarza – od strażnika zbiorów, przez bibliotekarza oświatowego i naukowego do specjalisty zarządzającego wiedzą*, w: *Bibliotekarz uwolniony – deregulacja czy degradacja: IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Białystok, 12–14 czerwca 2013 r.*, H. Brzezińska-Stec, J. Żochowska (red.), Białystok 2013, s. 17–35; J. Sadowska, K. Zimnoch: *Biblioteki i ich użytkownicy – od elitarności do powszechności?*, w: *Biblioteki bez użytkowników...?, Diagnoza problemu, V Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Supraśl, 14–16 września 2015*, H. Brzezińska-Stec, J. Żochowska (red.), Białystok 2015, s. 17–36; K. Zimnoch: *Formy wspierania bibliotek w Polsce na przestrzeni wieków – mecenat indywidualny, społeczny, państwowy*, w: *Pieniądze dla bibliotek, czyli fundraising biblioteczny, VI Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Białystok, 29–30 czerwca 2017*, J. Żochowska (red.), Białystok 2018, s. 11–28.

<sup>3</sup> J. Ratajewski, *Rodzaje bibliotek i ich charakterystyczne zadania*, w: *Bibliotekarstwo*, Z. Żmigrodzki (red.), Warszawa 1998, s. 16–24; A. Tokarska: *Typologia*

w XX w. ustawy i rozporządzenia zaczęły już podawać wykaz bibliotek naukowych i określać ich podstawowe zadania.

Mimo zróżnicowania bibliotek na różne rodzaje, można wskazać ogólny trend ewolucji zadań bibliotecznych. Znaczący wpływ miały tu przemiany społeczne, kulturalne, polityczne, ekonomiczne i technologiczne. Adam Łysakowski wskazał trzy główne etapy w dziejach bibliotek: do XVIII w., kiedy głównym zadaniem księżnic było gromadzenie i przechowywanie, od XVIII do połowy XIX w., kiedy nacisk kładziono na opracowanie zbiorów oraz późniejszy, związany z coraz szerszym udostępnianiem księgozbiorów<sup>4</sup>. Następnie, w II połowie XX w., można dodać coraz szersze przygotowanie i udostępnianie informacji o zbiorach w katalogach, bibliografiach i bazach danych. Ciekawie obecne zmiany podsumował prof. Jacek Wojciechowski, ukazując, że biblioteki zmieniają swój charakter „z zasobowego (gromadzenie i archiwizacja zbiorów) na dostępowy (najważniejsze są usługi oraz publiczność), z monopiśmienniczego na wielosemiotyczny (hybrydalny) oraz z bezpośredniego w kontaktach na (równoległe) zdalny”<sup>5</sup>.

## Skarbnice wiedzy w okresie starożytności i średniowiecza

W starożytności kluczowymi zadaniami bibliotek było gromadzenie i przechowywanie rękopisów, zwojów i ksiąg, by zachować wiedzę uczonych starożytności, stanowiąc fundament nauki. Wiele bibliotek powstawało przy świątyniach i dworach, co wpływało na ich misję i charakter

---

*i misja bibliotek w kontekście historycznym*, w: *Bibliotekarstwo*, A. Tokarska (red.), Warszawa 2013, s. 66–89.

<sup>4</sup> B. Bieńkowska, *Książka na przestrzeni dziejów*, Warszawa 2005, s. 223.

<sup>5</sup> J. Wojciechowski, *Bibliotekarski wielobój*, „Biblioteka” 2020, nr 24(33), s. 217–256; tenże: *Miejsce spotkań. Biblioteka jako przestrzeń społeczne (na przykładzie województwa lubuskiego)*, A. Buck, M. Simonjetz, D. Kotlarek (red.), „Biblioteka” 2020, nr 4(33), s. 349.

zbiorów. Warto zwrócić uwagę na najbardziej znaną bibliotekę świata antycznego – Bibliotekę Aleksandryjską. Pierwszym powodem jest podkreślenie głównego celu jej założenia, jakim było zgromadzenie całego piśmiennictwa ówczesnego świata naukowego. Kolejnym istotnym aspektem jest wskazanie, że powstała ona przy muzeum aleksandryjskim (zwanym Muzejonem), które można nazwać największym w starożytności instytutem naukowym. Muzejon został założony dla uczonych, by mogli spokojnie poświęcić się pracy naukowej. Pracowali w nim wybitni uczeni, filolodzy i tłumacze, którzy przygotowywali krytyczne wydania tekstów pisarzy klasycznych. Był więc on miejscem naukowej refleksji i poszukiwania wiedzy, choć dostęp do niego był często ograniczony do elity intelektualnej. W Bibliotece Aleksandryjskiej odbywały się publiczne konkursy poetyckie, a więc można także wskazać konkretną formę aktywności z użytkownikami biblioteki. Najważniejszymi częściami Muzejonu były: właśnie biblioteka, obserwatorium astronomiczne oraz ogród botaniczny i zoologiczny. Warto zwrócić na to uwagę, ponieważ biblioteki, archiwa i muzea długo funkcjonowały wspólnie, obok siebie, i dopiero rozrastający się księgozbiór, pojawiające się nowe potrzeby, zadania doprowadziły do głębszych specjalizacji tych instytucji. Dzisiaj niekiedy powraca się do takiego układu w pojęciu GLAM (akronim od słów: Galleries, Libraries, Archives, Museums). Termin ten jest używany w kontekście instytucji kultury, które gromadzą, przechowują i udostępniają różnego rodzaju zasoby kulturowe i edukacyjne, i w ten sposób działają na rzecz zachowania i promowania dziedzictwa kulturowego społeczeństwa<sup>6</sup>. Kolejnym zagadnieniem, na które warto

---

<sup>6</sup> Dzisiaj, gdy mówi się o GLAM, to oczywiście nie w kontekście łączenia tych instytucji, chociaż ich działania często się przenikają, nawet nie w kategorii klasyfikacji grupy instytucji, ale pewnej idei, ruchu społecznego, propagującego przede wszystkim szerokie, otwarte i elektroniczne udostępnienie dóbr kultury. Stąd najczęściej o GLAM mówi się w kontekście wspólnej polityki i działań w zakresie digitalizacji zbiorów, ale przede wszystkim udostępniania swoich zbiorów najszerszemu kręgu odbiorców. Zob.: M. Zieliński, *Czy jesteśmy GLAM?*, „Biuletyn EBIB” 2014, nr 7(152), <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/342/341> (dostęp: 10.09.2023).

zwrócić uwagę, jest fakt, że ani mury, ani zbiory tej starożytnej biblioteki zupełnie nie zachowały się do czasów nowożytnych. Biblioteka fizycznie zniknęła, a w XXI w., została odbudowana od podstaw; za to, przez tyle wieków, w nauce i kulturze przetrwała pamięć i świadomość o jej istnieniu. Można by rzec, że Biblioteka Aleksandryjska stała się pewnym archetypicznym symbolem wiedzy, nauki i kultury. W przypadku bibliotek starożytnych należy też przypomnieć, że w Rzymie pojawiła się idea i działania na rzecz szerszego otwarcia bibliotek.

W średniowieczu nadal najważniejszym zadaniem bibliotek było gromadzenie, przechowywanie, a także ochrona zbiorów. Istotną rolę odgrywały skrytoria, w których mnisi przepisywali teksty. Dawało to możliwość ochrony zbiorów oraz ich rozpowszechniania. Gromadzony wówczas księgozbiór służył przede wszystkim liturgii, formacji religijnej oraz szkolnictwu. Powstawały biblioteki uniwersyteckie, najczęściej najpierw przy poszczególnych wydziałach i bursach studenckich, potem ogólnouczelniane. Do ich zadań należało przede wszystkim gromadzenie piśmiennictwa naukowego służącego środowisku akademickiemu. Gromadzono głównie podręczniki oraz książki z zakresu filozofii, teologii, prawa, historii, filologii, nauk ścisłych i medycyny. Był to jednak okres bibliotek zamkniętych.

## **Biblioteki w okresie od Renesansu do Oświecenia**

Przemiany społeczne, gospodarcze i kulturalne w okresie Renesansu i Oświecenia sprzyjały rozwojowi bibliotek uczelnianych i szkolnych, których księgozbiory znacznie się powiększyły. Trafiały do nich także książki z coraz bardziej zróżnicowanych dziedzin nauki. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na kilka istotnych stanowisk dotyczących zadań bibliotek w omawianym okresie. Nie sposób nie wspomnieć o Gabrieli Naudé, siedemnastowiecznym wizjonerze współczesnego bibliotekarstwa, który propagował ideę bibliotek otwartych z uniwersalnym księgozbiorem, zachęcał do rozwijania ciekawości czytelników

i udostępniania zasobów naukowych wszystkim zainteresowanym. Podkreślał on również znaczenie korzystania z doświadczeń innych osób w procesie tworzenia i rozwoju bibliotek. Swoje koncepcje Naudé starał się realizować w Bibliotece Mazariniego<sup>7</sup>. Thomas Bartholin, siedemnastowieczny duński uczony, anatom, matematyk i teolog, postulował uwzględnienie lektury związanej z pracą zawodową w różnych dziedzinach. Twierdził, że wszyscy powinni czytać to, co się wiąże z ich pracą. Podobne poglądy głosił Andrzej Maksymilian Fredro, siedemnastowieczny pisarz. W bibliotekach widział on podstawowy czynnik podniesienia gospodarczego i kulturalnego mieszczaństwa, a tym samym całego kraju<sup>8</sup>. Te idee można dzisiaj odnieść do potencjału kapitału ludzkiego i kształcenia ustawicznego. Na przełomie XVII i XVIII w. Gottfried Wilhelm Leibniz, filozof niemiecki, wyraził przekonanie, że biblioteka powinna być warsztatem kształcenia się specjalistów w różnych dziedzinach wiedzy. Jednocześnie podkreślał, że oprócz korzyści praktycznych, biblioteka powinna dostarczać czytelnikowi rozrywki<sup>9</sup>, co również dzisiaj jest akcentowane.

W okresie Oświecenia rozkwitła idea bibliotek otwartych, które mają służyć nie tylko „sibi et amicis”, ale wszystkim poszukującym wiedzy. Szerokiej publiczności udostępniono zbiory wielu królewskich bibliotek. W Rzeczypospolitej własnością narodu stała się Biblioteka Załuskich. Biblioteki te miały charakter publiczny i naukowy. Przy tych bibliotekach organizowano spotkania, wykłady, seminaria, debaty naukowe, zawiązywały się tam stowarzyszenia, co sprzyjało wymianie wiedzy, intelektualnemu rozwojowi i nawiązywaniu kontaktów

<sup>7</sup> A. Drózdź, *Gabriel Naudé o sposobach zdobywania książek przez bibliotekarza*, „Biuletyn EBIB” 2006, nr 1(71), <http://www.ebib.pl/2006/71/drozdz.php> (dostęp: 10.09.2023).

<sup>8</sup> H. Widacka, *Biblioteka Jana III Sobieskiego: dzieło Andrzeja Maksymiliana Fredry*, [http://www.wilanow-palac.pl/biblioteka\\_jana\\_iii\\_sobieskiego\\_dzielo\\_andrzeja\\_maksymiliana\\_fredry.html](http://www.wilanow-palac.pl/biblioteka_jana_iii_sobieskiego_dzielo_andrzeja_maksymiliana_fredry.html) (dostęp: 30.06.2023).

<sup>9</sup> Znany filozof niemiecki, W.G. Leibniz, był bibliotekarzem w bibliotece książęcej w Hanowerze i Wolfenbüttel. Poglądy o zadaniach biblioteki wypowiada w memoriale złożonym w 1702 r. księciu Brunszwiku.

naukowych. Można by rzec, że dla uczestników tych inicjatyw była to namiastka tego, co we współczesnej literaturze nazywamy „miejscem trzecim”. Powstawały też biblioteki uczelni specjalistycznych, np. wojskowych, politechnicznych (Paryż, 1794), oraz towarzystw i akademii nauk. Zasobne biblioteki naukowe stanowiły przedmiot dumy i podziwu, wyróżniały się estetyką, były świątynią wiedzy. Oznaczały prestiż, były elitarne. Ich zwiedzanie było niemal obowiązkowym punktem programu podróżników.

## Wiek XIX – ekspansja wiedzy naukowej

Wiek XIX przyniósł kolejne znaczące zmiany. Do najważniejszych z nich, które miały wpływ na zadania bibliotek, można zaliczyć: rewolucję przemysłową, stopniową powszechną edukację oraz przemiany ustrojowe. W ich wyniku pojawiła się możliwość szybszej i tańszej produkcji książek, zmniejszał się wskaźnik analfabetyzmu (wiele państw wprowadziło obowiązek szkolny), a przemiany ustrojowe zmierzały do demokratyzacji życia. Te czynniki spowodowały poszerzenie kręgów potencjalnych czytelników<sup>10</sup>. Z punktu widzenia bibliotek naukowych należy podkreślić wręcz eksplozję publikacji naukowych i technicznych. Wpłynęło to zasadniczo na zasób materiałów bibliotecznych, który zawierał prace z różnych dziedzin. Wobec tego pojawiła się silna potrzeba bardziej efektywnego organizowania, wykorzystywania i wyszukiwania zasobów bibliotecznych, nastąpiły rewolucyjne zmiany w katalogach, tworzono różnego rodzaju indeksy, bibliografie ułatwiające odnajdywanie prac i informacji z danej dziedziny. Należy podkreślić, że wiek XIX to także okres powstania monumentalnych bibliografii i wypracowania różnych fundamentalnych systemów klasyfikacji zbiorów bibliotecznych, które ułatwiały i ułatwiają organizację zbiorów i wyszukiwanie materiałów. O zmianach tych będzie jeszcze mowa w dalszej części

---

<sup>10</sup> J. Sadowska, K. Zimnoch, *Biblioteki i ich użytkownicy...*, s. 17–36.

artykułu, w której omówione zostaną najważniejsze czynniki wpływające na ewolucję zadań bibliotek naukowych.

## Wiek XX – komputeryzacja i globalizacja

Wiek XX przyniósł ogromne zmiany w roli bibliotek wszystkich typów. Najistotniejsze wydaje się, jak to określiła prof. Barbara Bieńkowska – „wszystkie procesy biblioteczne (gromadzenie, opracowanie, organizacja instytucji, lokale, dobór personelu) podporządkowane zostały głównemu celowi, jakim jest sprawne udostępnianie, spełniające oczekiwania i zapotrzebowania wszystkich kategorii użytkowników”<sup>11</sup>. Biblioteki naukowe stały się miejscem dostępu do coraz większej ilości literatury naukowej i materiałów badawczych, przy czym wiele z nich stanowiło specjalistyczne zbiory dokumentów, stanowiące niekiedy niepowtarzalną wartość dla bardzo wąskich dyscyplin naukowych. W II połowie XX w. rozwój technologii spowodował przechodzenie na format elektroniczny, automatyzację procesów bibliotecznych, tworzenie elektronicznych baz danych i zasobów online, a także zwiększanie efektywności procesów aktualizacji, wyszukiwania i udostępniania obszernych zbiorów informacji.

Zwiększyła się współpraca międzybiblioteczna w zakresie opracowania i zapewniania dostępu do informacji i materiałów oraz pojawiło się większe otwarcie i zapotrzebowanie na międzynarodowe zbiory. Biblioteki naukowe zaczęły też oferować wsparcie w zakresie kompetencji informacyjnych, pomagały badaczom w efektywnym wyszukiwaniu i wykorzystywaniu informacji.

W podręcznikach z zakresu bibliotekarstwa podawano główne zadania bibliotek naukowych w XX w., skupiając je w trzech obszarach. Pierwszy koncentrował się na organizacji warsztatu bibliotecznego służącego celom nauki i kształcenia. Obejmował on gromadzenie,

---

<sup>11</sup> B. Bieńkowska, *Książka na przestrzeni dziejów*, Warszawa 2005, s. 223.

opracowywanie i udostępnianie materiałów bibliotecznych, uaktywnienie ich, czynną pomoc badaczom w ich twórczej pracy naukowej, upowszechnianie wiedzy i wyników badań naukowych, a także dokumentowanie życia naukowego. Kolejne zadanie dotyczyło zadań dydaktycznych związanych z kształceniem ogólnym i zawodowym, takich jak udział w procesie kształcenia i doskonalenia pracowników naukowych i studentów, a także doskonalenie zawodowe i naukowe bibliotekarzy. Natomiast trzecie zadanie koncentrowało się na działalności naukowo-badawczej w zakresie podstawowych dyscyplin: bibliologii, bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, co obejmowało prowadzenie badań naukowych w tych dziedzinach, badania czytelnictwa oraz tworzenie dokumentacji osiągnięć naukowych własnych i cudzych<sup>12</sup>.

## Pierwsza dekada XXI w. Otwarta nauka

W pierwszej dekadzie XXI w. zadania bibliotek naukowych ewoluowały przede wszystkim w kierunku promowania otwartego dostępu oraz zarządzania danymi badawczymi.

Jak niejednokrotnie opisywała, ale i też aktywnie działała w tym kierunku Bożena Bednarek-Michalska, to biblioteki spopularyzowały ideę Open Access w środowisku nauki polskiej<sup>13</sup>. Biblioteki naukowe wypracowały modele nowych kanałów komunikacyjnych w obszarze nauki, pracując nad budową, utrzymaniem i zapewnieniem trwałości repozytoriów uczelnianych, tworząc katalogi czasopism otwartych oraz udostępniając bazy danych. Organizują również szkolenia, które mają na celu edukację pracowników naukowych i studentów w zakresie wyszukiwania oraz wykorzystywania zasobów otwartych i materiałów

---

<sup>12</sup> J. Ratajewski, *Rodzaje bibliotek...*, s. 20.

<sup>13</sup> B. Bednarek-Michalska, *Rola bibliotek naukowych we wdrażaniu rozwiązań otwartych Repozytorium Open Access – model dla uczelni*, w: *Otwarte zasoby wiedzy – nowe zadania uczelni i bibliotek w rozwoju komunikacji naukowej: materiały konferencyjne*, Kraków–Zakopane 2011, s. 45–59.

dostępnych na licencjach o otwartym dostępie. Ponadto, biblioteki naukowe prowadzą działania mające na celu promowanie wyszukiwarek naukowych, które umożliwiają dostęp do ogromnej liczby tekstów. Biblioteki wspierają naukowców w gromadzeniu i udostępnianiu ich artykułów w formie elektronicznej na platformach cyfrowych, oferują opiekę nad tekstami naukowymi, dbają o wieloletnie zabezpieczenie i zarządzanie zasobem uczelni. W globalnym trendzie coraz częściej, zamiast bibliografii prac pracowników, oferowane są repozytoria pełnych tekstów<sup>14</sup>. Jest to istotne dla szerszego udostępniania wyników badań naukowych, przyczyniając się do tworzenia bardziej otwartego i dostępnego środowiska naukowego. Biblioteki naukowe wspierają badaczy w zarządzaniu danymi badawczymi, oferują narzędzia i wsparcie w ich przechowywaniu i udostępnianiu, zgodnie z wymogami instytucji finansujących badania i innymi regulacjami prawnymi. Ponadto promują odpowiednią etykę publikacji i kładą nacisk na ochronę własności intelektualnej. Wspomina się też o roli wydawniczej bibliotek, co nie jest rzeczą nową, patrząc na działalność bibliotek w przeszłości<sup>15</sup>. Biblioteki naukowe oferują też wsparcie w rozwijaniu kompetencji informacyjnych i cyfrowych. Pandemia spowodowała, że mocniej wybrzmiała potrzeba wsparcia w edukacji zdalnej, na którą biblioteki naukowe zdecydowanie odpowiedziały<sup>16</sup>.

Oczywiście zadawane są pytania, jakie zmiany będą następować w kolejnych dekadach, co będzie dominowało? Jest wiele przypuszczeń na ten temat.

Zwraca się uwagę na wykorzystanie sztucznej inteligencji (ang. *Artificial Intelligence*, AI) w działalności bibliotek, co może wpłynąć

---

<sup>14</sup> Tamże.

<sup>15</sup> E. Karwasińska, *Biblioteczne usługi wydawnicze – nowa rola biblioteki naukowej*, w: *Komunikacja naukowa w humanistyce*, E. Kulczycki (red.), Poznań 2017, s. 237–263.

<sup>16</sup> G. Razik, A. Szumiec, K. Wyszynska, „*Biblioteka otwarta*” w czasie pandemii, „*Biuletyn EBIB*” 2020, nr 4, <https://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/684> (dostęp: 1.09.2023).

na ich zadania. Oczywiście nie jest to temat nowy<sup>17</sup>. Sporo napisano np. o roli, jaką mogą pełnić chatboty i wirtualni asystenci w ulepszaniu usług bibliotecznych (natychmiastowa, całodobowa, spersonalizowana pomoc, chatboty odpowiadają na pytania, mogą pomóc przejść przez proces wyszukiwania)<sup>18</sup>, czy też wykorzystaniu narzędzi sztucznej inteligencji w bibliotekach cyfrowych (oprogramowanie OCR, prace nad rozpoznawaniem grafii, przetwarzaniem języka naturalnego, analiza zdigitalizowanych tekstów i dokumentów, czy też tworzenie narzędzi inżynierii językowej, które mogłyby być wykorzystywane w analizie zdigitalizowanych rękopisów)<sup>19</sup>. W literaturze i blogach bibliotecznych pojawiają się liczne pomysły na wykorzystanie AI w bibliotekach. Są to m.in.: analiza danych badawczych, tłumaczenia, monitorowanie plagiatu, pisanie sprawozdań z różnych wydarzeń (np. spotkań autorskich, konferencji), przygotowanie scenariuszy (np. filmów instruktażowych czy promocyjnych, prowadzenie blogów tematycznych)<sup>20</sup>. Sztuczna inteligencja daje szerokie perspektywy tworzenia baz wiedzy umożliwiających przeszukiwanie w języku naturalnym dużych zbiorów danych. Najprawdopodobniej pojawią się też nowe zadania biblioteczne związane z rozwojem i rozpowszechnieniem AI. Mogą to być: weryfikowanie autentyczności i wiarygodności materiałów oraz zwalczanie plagiatu.

---

<sup>17</sup> K. Różanowski, *Sztuczna inteligencja: rozwój, szanse i zagrożenia*, „Zeszyty Naukowe Warszawskiej Wyższej Szkoły Informatyki” 2007, nr 2, s. 109–135; M. Wójcik, *Sztuczna inteligencja – potencjał dla procesów zarządzania informacją*, „Przegląd Biblioteczny” 2018, z. 1, s. 5–15.

<sup>18</sup> B. Jaskowska, *Nie wiesz? Zapytaj awatara. Wirtualny doradca w bibliotece*, w: *Biblioteka: klucz do sukcesu użytkowników*, M. Kocójowa (red.), Kraków 2008, s. 104–110.

<sup>19</sup> *Sztuczna inteligencja jako usługa w Bibliotece Narodowej [...]. Referat Jacka Tłagi*, <https://www.bn.org.pl/aktualnosci/3810-sztuczna-inteligencja-jako-usluga-w-bibliotece-narodowej-%5B...%5D-referat-jacka-tlagi.html> (dostęp: 10.09.2023).

<sup>20</sup> Ł. Braun, *ChatGPT w bibliotece: 3 pomysły na wykorzystanie sztucznej inteligencji w pracy bibliotekarza*, <https://goodbooks.pl/sztuczna-inteligencja/chatgpt-w-bibliotece-3-pomysly-na-wykorzystanie-sztucznej-inteligencji-w-pracy-bibliotekarza> (dostęp: 10.09.2023).

Jednak projekty w ramach AI, zwłaszcza słynny chatbot Tay<sup>21</sup>, pokazały, że rozwój sztucznej inteligencji wymaga nie tylko opracowania technologicznych innowacji, ale przede wszystkim społecznej odpowiedzialności jej użytkowników. Przy wdrażaniu i monitorowaniu tego typu rozwiązań należy zwrócić uwagę na kwestie społeczne, etyczne i prawne. Cyfryzacja usług i zasobów, automatyzacja, wykorzystywanie narzędzi AI jest nieuchronna, ale w związku z tym rodzi się wiele pytań. Badacze AI, botów i internetowych sieci dosyć ostrożnie podchodzą do algorytmów<sup>22</sup>. Zwracają uwagę, że należy je badać i testować, by lepiej zrozumieć, jak one wpływają na użytkowników, ich wiedzę i decyzje.

Od dawna dyskutuje się, czy biblioteki naukowe mogą pełnić funkcję „trzeciego (drugiego) miejsca”, czy jednak, przenosząc większość swoich zbiorów do internetu, staną się jedynie „bibliotekami cyfrowymi”. Oczywiście nie muszą to być wzajemnie wykluczające się funkcje. Mogą łączyć zarówno aspekty cyfrowe, jak i tradycyjne, żeby spełniać potrzeby społeczności naukowej, której służą. Zależy to od wielu czynników, w dużej mierze od indywidualnej strategii danej biblioteki. Obecnie biblioteki naukowe muszą o wiele bardziej starać się o pozyskanie czytelnika niż jeszcze dwie, trzy dekady wcześniej.

Należy uwzględnić, że biblioteki naukowe przestają być podstawowym czy pierwszym miejscem, do którego użytkownicy się kierują, aby pozyskać wiedzę naukową. Nowe formy dystrybucji treści w sieci

<sup>21</sup> Chatbot Tay, stworzony przez korporację Microsoft, przybierając postać amerykańskiej nastolatki, miał na celu zdobywanie wiedzy o świecie i naukę języka naturalnego od użytkowników mediów społecznościowych. Niestety, chat szybko został nauczony kontrowersyjnych poglądów politycznych i promowania treści rasistowskich. Projekt szybko zawieszono. To wydarzenie, znane jako „przypadek Chatbota Tay”, stało się przypadkiem studialnym w dziedzinie nauk komputerowych. Podkreśla on potrzebę i znaczenie nadzoru i kontroli w procesie uczenia maszynowego oraz konieczność uwzględnienia aspektów etycznych i społecznych w tego rodzaju projektach. Zob. G. Neff, P. Nagy, *Talking to Bots: Symbiotic Agency and the Case of Tay*, „International Journal of Communication” 2016, nr 10, s. 4915–4931.

<sup>22</sup> B. Fischer, *Historyczno-prawne aspekty sztucznej inteligencji w mediach. Wprowadzenie*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2021, z. 4, s. 5–17.

bardzo często zastępują wypożyczenia zasobów z bibliotek. Jednak mocno wybrzmiewa problem selekcji dostępnych informacji. Bardzo obrazowo różnice między informacją dostępną w internecie a w bibliotece scharakteryzowała Sabina Cisek: „W pewnym uproszczeniu można powiedzieć, iż biblioteki porządkują informację «na wejściu», czego na taką skalę nie robi nikt inny, potencjalna konkurencja w tym zakresie, np. wyszukiwarki internetowe, porządkuje informacje «na wyjściu»”<sup>23</sup>, co jest unikalnym elementem ich działalności. Wielu badaczy, w tym wspomniani: Sabina Cisek, Jacek Wojciechowski, ale także Lidia Derfert-Wolf, Bogumiła Konieczny-Rozenfeld podkreślają, że nie chodzi o to, żeby biblioteka, jako dostawca wiedzy i kultury, konkurowała z Google i innymi wielkimi graczami sieciowymi, ale raczej o rolę pośrednika, przewodnika lub też pomocnika w poruszaniu się po cyfrowym świecie (dostęp do wyszukiwarek i innych narzędzi sieciowych, zasobów online itp.), a także pośrednika pomagającego przefiltrować nadmiar treści, wybrać rzeczy najbardziej wartościowe i najciekawsze. Lidia Derfert-Wolf zasugerowała, że w związku z dominacją Google, biblioteki powinny skupić się na ciągłym monitorowaniu potencjalnych odbiorców swoich usług, dostosowywaniu się do ich zwyczajów i potrzeb oraz czerpaniu inspiracji z ich sugestii i pomysłów. Ponadto biblioteki powinny umożliwić robotom wyszukiwarek indeksowanie swoich zasobów poprzez stosowanie specjalnych protokołów, co umożliwi użytkownikom korzystającym wyłącznie z usług Google odszukanie tych zasobów. W ten sposób biblioteki mogą pełnić funkcję pomocnika, który ułatwia dostęp do wartościowych treści w obecnym cyfrowym krajobrazie informacyjnym<sup>24</sup>.

---

<sup>23</sup> S. Cisek, *Funkcje i role bibliotek naukowych i publicznych w społeczeństwie wiedzy*, [http://www.cbr.edu.pl/konf2005mat/index\\_konf.html](http://www.cbr.edu.pl/konf2005mat/index_konf.html) (dostęp: 10.09.2023).

<sup>24</sup> Tamże; L. Derfert-Wolf, *Dogonić Google?*, w: *Biblioteka w kryzysie czy kryzys w bibliotece? IV Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej. Materiały konferencyjne*, Łódź 2010, s. 41–51; B. Konieczny-Rozenfeld, *Google i biblioteki – szanse czy potencjalne zagrożenie?*, w: *Biblioteka w kryzysie...*, s. 53–62;

Kolejne zagadnienie, na które warto zwrócić uwagę to *sharing economy*, tak teraz rozpowszechniony i modny w życiu społecznym model (co widzimy na ulicach i chodnikach – miejskie rowery, hulajnogi), a więc współdzielenie się. Biblioteki są przecież w tej polityce prekursorem – wypożyczają swoje zasoby. Biblioteki publiczne, oprócz tradycyjnych zbiorów, zaczęły wypożyczać np. gry planszowe. Nie są to nowe rozwiązania: już w latach 30. XX w., podczas wielkiego kryzysu gospodarczego w Stanach Zjednoczonych, biblioteki, wspólnie z instytucjami opieki społecznej, tworzyły biblioteki zabawkowe. Była to odpowiedź na potrzeby społeczne. Należałoby się zastanowić, czy jest tu także jakieś szersze pole działania dla bibliotek naukowych, oczywiście w ramach społeczności naukowej, w której funkcjonują.

## Najważniejsze czynniki wpływające na ewolucję zadań bibliotek naukowych – historycznie i współcześnie

Rozwój myśli ludzkiej, kształtowanie potrzeb, generowanych przez rozwój nauki i szkolnictwa, kultury, ekonomii oraz gospodarki, wpłynęły na zadania bibliotek naukowych.

Po pierwsze, należy zwrócić uwagę na wielkość i różnorodność zbiorów i informacji naukowych, które gromadzą biblioteki. Od XIX w. można mówić o lawinowo wręcz narastających zbiorach. Obecnie, jak pisała Sabina Cisek, „mamy do czynienia z ogromną, przekraczającą możliwości percepcyjne człowieka (nad)produkcją informacji, dodatkowo jest ona rozproszona (...). Użytkownik nie chce «całej» informacji, lecz informacji rzetelnej, wiarygodnej”<sup>25</sup>. Zaczęto podkreślać cechy informacji przekazywanych użytkownikom, takie jak wartość, aktualność, jakość, wiarygodność i dostępność na czas. Wpływa to na organizację

---

J. Wojciechowski, *Biblioteczne rekomendacje i filtracje*, w: *Przestrzeń informacji i komunikacji społecznej*, M. Kocójowa (red.), Kraków 2004, s. 248–255.

<sup>25</sup> S. Cisek: *Funkcje i role bibliotek naukowych...*

i zadania bibliotek. W zakresie gromadzenia i przechowywania, na przestrzeni wieków widzimy więc przechodzenie z systemu salowego do zasady trójdzielności, a następnie do systemu modularnego. Jeszcze ważniejsze jest wprowadzanie i modyfikowanie zarządzania tymi zbiorami. Wiele zmian nastąpiło w odpowiedniej selekcji (dbanie o aktualny księgozbiór, zorientowany dziedzinowo, pojawiające się dylematy etyczne, związane z problematyką cenzury, neutralności światopoglądowej, wolności słowa), ochronie (tworzenie nośników wtórnych, digitalizowanie), efektywnym opisanu i skatalogowaniu materiałów (od spisów inwentarzowych, po katalogi kartkowe, komputerowe, bazy z dostępem do materiałów, ujednolicenie zasad, wdrażanie systemów klasyfikacji zbiorów).

Należy też podkreślić, że zbiory stały się coraz bardziej zróżnicowane ze względu na formę i treść. Biblioteki nie są już tylko miejscem gromadzenia fizycznych źródeł w postaci książek, czasopism, dokumentów życia społecznego, ale wraz z postępem technologicznym i cyfryzacją dysponują multimediami, zasobami cyfrowymi, dostępem do międzynarodowych baz danych, czasopism i źródeł.

Ogromna liczba publikacji oraz materiałów naukowych wpływała i wpływa również na formy i zadania w zakresie ich udostępniania. Powstawały rozbudowane księgozbiory podręczne, obok czytelni ogólnych tworzone czytelnie specjalistyczne, np. tematyczne, przeznaczone dla różnych kategorii materiałów specjalnych, m.in. audiowizualnych, starych druków, dla wybranych grup czytelniczych. Organizowano wolny dostęp. Zadania bibliotek skupiały się wokół organizowania dostępu do informacji, do własnych kolekcji i zasobów zewnętrznych, w tym dostępu do światowych zasobów wiedzy. Biblioteki naukowe i specjalne w szerokim zakresie prowadziły działalność dokumentacyjną i informacyjną, przygotowywały i publikowały bibliografie, katalogi, przeglądy piśmiennictwa, zestawy tematyczne. Wyodrębniono organizacyjnie oddziały informacji naukowej i poradnictwa. Od lat 70. XX w. w bibliotekarstwie światowym nastąpił zwrot „ku użytkownikowi”<sup>26</sup>.

---

<sup>26</sup> Tamże.

Dąży się do jak najbardziej sprawnego i zgodnego z potrzebami użytkowników dostarczenia materiałów. Zmierza się w kierunku indywidualizacji informacji. Użytkownik, co było zaznaczone wyżej, nie dąży do dostępu do całej możliwej informacji na dany temat, ale do informacji, która jest dla niego przydatna i zaspokaja jego potrzeby naukowe.

Kolejnym istotnym czynnikiem wpływającym na ewolucję zadań bibliotek naukowych są użytkownicy. W przeszłości były to stosunkowo niewielkie grupy badaczy, uczonych, studentów. Było to uwarunkowane poziomem piśmiennictwa, stanem społecznym, zamożnością, która wpływała na możliwość edukacji. Sytuacja zaczęła się zmieniać w XIX, a zwłaszcza w XX w. Z czasem zaczęto dedykować usługi dla poszczególnych kategorii użytkowników. Zwrócono uwagę na czytelników z różnymi niepełnosprawnościami. Obecnie identyfikacja użytkowników bibliotek naukowych jest dosyć złożona i oprócz tzw. tradycyjnych, czyli studentów, nauczycieli, pracowników naukowych, są też nowi, których prof. Remigiusz Sapa nazwał „przychodzącymi z internetu”<sup>27</sup>, o których często niewiele wiadomo. Z jednej strony widzimy więc malejącą od lat liczbę odwiedzin stacjonarnych w bibliotekach naukowych, z drugiej korzystanie z ich zasobów i usług drogą online.

Biblioteki naukowe wspierają środowisko akademickie nie tylko w dostępie do materiałów naukowych, ale również w zarządzaniu nimi. Muszą reagować na zmiany w organizacji nauki i przepisów prawa, co w ostatnich latach bardzo się uwidoczniło poprzez pomoc bibliotek naukowych przy ewaluacji dyscyplin.

Ważnymi zadaniami bibliotek naukowych jest kształcenie użytkowników. Dostęp do wiedzy naukowej, który oferują biblioteki, a z którego użytkownicy nie potrafią skorzystać, traci sens. Biblioteki naukowe pomagają użytkownikom w rozwijaniu umiejętności badawczych oraz korzystaniu z dostępnych zbiorów.

---

<sup>27</sup> R. Sapa, *Benchmarking w doskonaleniu serwisów WWW bibliotek akademickich*, Kraków 2005, s. 9.

Podsumowując, można by rzec, że zachowanie aktualności i dostosowanie się do zmieniających się potrzeb użytkowników wpływa na ewolucję zadań bibliotek naukowych, a zmiany technologiczne (komputeryzacja, telekomunikacja, cyfryzacja, wirtualizacja) są ważnymi, ale jedynie narzędziami w wykonywaniu tych zadań.

## Wnioski i zakończenie

Kończąc te rozważania, można przedstawić kilka wniosków:

1. Moim zdaniem, podstawowe zadania bibliotek ewoluowały, ale nie uległy zasadniczej zmianie, raczej pewnej modyfikacji, rozszerzeniu. Zmieniają się sposoby i narzędzia ich realizacji (rozwój technologii informatycznych, niekiedy warunki lokalowe, wzrost piśmiennictwa naukowego, różne potrzeby użytkowników), a także waga, jaką się przywiązuje do poszczególnych zadań bibliotecznych. Pojawiają się i będą pojawiały się nowe zadania do wykonania, ale w ramach już istniejących.
2. Współczesne biblioteki naukowe stoją przed wyzwaniem zbalansowania dziedzictwa kulturowego i tradycji z nowoczesnymi trendami cyfrowymi oraz wsparciem potrzeb współczesnych badaczy.
3. Biblioteki naukowe nie tylko dostosowują się do zmian, ale także aktywnie rozpowszechniają innowacyjne rozwiązania.
4. Biblioteki są instytucjami tzw. długiego trwania, mają długą historię funkcjonowania, działają w danym ustroju społecznym, politycznym, gospodarczym i są silnie zakorzenione w środowisku naukowym i potrafią rozwijać się adekwatnie do jego potrzeb. Ich siła nie tkwi tylko i wyłącznie w wykorzystaniu nowych technologii, które są oczywiście bardzo ważne, ale przede wszystkim w kapitale intelektualnym.

Podsumowując, ewolucja zadań bibliotek naukowych na przestrzeni dziejów pokazuje nam, że mają one zdolność adaptacyjną do

zmieniających się potrzeb nauki i społeczeństwa. Od skarbnic wiedzy w starożytności do cyfrowych ośrodków informacyjnych we współczesności, biblioteki naukowe wciąż odgrywają rolę kluczowych instytucji wspierających rozwój nauki i przekazujących wiedzę przyszłym pokoleniom.

## Bibliografia

- Bednarek-Michalska B., *Rola bibliotek naukowych we wdrażaniu rozwiązań otwartych Repozytorium Open Access – model dla uczelni*, w: *Otwarte zasoby wiedzy – nowe zadania uczelni i bibliotek w rozwoju komunikacji naukowej: materiały konferencyjne*, Kraków–Zakopane 2011, s. 45–59.
- Bieńkowska B., *Książka na przestrzeni dziejów*, Warszawa 2005.
- Braun Ł., *ChatGPT w bibliotece: 3 pomysły na wykorzystanie sztucznej inteligencji w pracy bibliotekarza*, <https://goodbooks.pl/sztuczna-inteligencja/chatgpt-w-bibliotece-3-pomysly-na-wykorzystanie-sztucznej-inteligencji-w-pracy-bibliotekarza> (dostęp: 10.09.2023).
- Cisek S., *Funkcje i role bibliotek naukowych i publicznych w społeczeństwie wiedzy*, [http://www.cbr.edu.pl/konf2005mat/index\\_konf.html](http://www.cbr.edu.pl/konf2005mat/index_konf.html) (dostęp: 10.09.2023).
- Derfert-Wolf L., *Dogonić Google?*, w: *Biblioteka w kryzysie czy kryzys w bibliotece?, IV Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej. Materiały konferencyjne*, Łódź 2010, s. 41–51.
- Dróżdż A., *Gabriel Naudé o sposobach zdobywania książek przez bibliotekarza*, „Biuletyn EBIB” 2006, nr 1(71), <http://www.ebib.pl/2006/71/drozd.php> (dostęp: 10.09.2023).
- Fischer B., *Historyczno-prawne aspekty sztucznej inteligencji w mediach. Wprowadzenie*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, 2021, z. 4, s. 5–17.
- Jaskowska B., *Nie wiesz? Zapytaj awatara. Wirtualny doradca w bibliotece*, w: *Biblioteka: klucz do sukcesu użytkowników*, M. Kocójowa (red.), Kraków 2008, s. 104–110.

- Karwasińska E., *Biblioteczne usługi wydawnicze – nowa rola biblioteki naukowej*, w: *Komunikacja naukowa w humanistyce*, E. Kulczycki (red.), Poznań 2017, s. 237–263.
- Konieczny-Rozenfeld B., *Google i biblioteki – szanse czy potencjalne zagrożenie?*, w: *Biblioteka w kryzysie czy kryzys w bibliotece? IV Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej. Materiały konferencyjne*, Łódź 2010, s. 53–62.
- Neff G., Nagy P., *Talking to Bots: Symbiotic Agency and the Case of Tay*, „International Journal of Communication” 2016, nr 10, s. 4915–4931.
- Ratajewski J., *Rodzaje bibliotek i ich charakterystyczne zadania*, w: *Bibliotekarstwo*, Z. Żmigrodzki (red.), Warszawa 1998, s. 16–24.
- Razik G., Szumiec A., Wyszyńska K., „Biblioteka otwarta” w czasie pandemii, „EBIB” 2020, nr 4, <https://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/684> (dostęp: 1.09.2023).
- Różanowski K., *Sztuczna inteligencja: rozwój, szanse i zagrożenia*. „Zeszyty Naukowe Warszawskiej Wyższej Szkoły Informatyki” 2007, nr 2, s. 109–135.
- Sadowska J., Zimnoch K., *Biblioteki i ich użytkownicy – od elitarności do powszechności?*, w: *Biblioteki bez użytkowników...?, Diagnoza problemu, V Ogólnopolska Konferencja Naukowa Supraśl, 14–16 września 2015*, H. Brzezińska-Stec, J. Żochowska (red.), Białystok 2015, s. 17–36.
- Sapa R., *Benchmarking w doskonaleniu serwisów WWW bibliotek akademickich*, Kraków 2005.
- Sztuczna inteligencja jako usługa w Bibliotece Narodowej [...]. Referat Jacka Tłagi*, <https://www.bn.org.pl/aktualnosci/3810-sztuczna-inteligencja-jako-usluga-w-bibliotece-narodowej-%5B...%5D.-referat-jacka-tlagi.html> (dostęp: 10.09.2023).
- Tokarska A., *Typologia i misja bibliotek w kontekście historycznym*, w: *Bibliotekarstwo*, A. Tokarska (red.), Warszawa 2013, s. 66–89.
- Widacka H., *Biblioteka Jana III Sobieskiego: dzieło Andrzeja Maksymiliana Fredry*, [http://www.wilanow-palac.pl/biblioteka\\_jana\\_iii\\_sobieskiego\\_dzielo\\_andrzeja\\_maksymiliana\\_fredry.html](http://www.wilanow-palac.pl/biblioteka_jana_iii_sobieskiego_dzielo_andrzeja_maksymiliana_fredry.html) (dostęp: 30.06.2023).
- Wojciechowski J., *Biblioteczne rekomendacje i filtracje*, w: *Przestrzeń informacji i komunikacji społecznej*, M. Kocójowa (red.), Kraków 2004, s. 248–255.
- Wojciechowski J., *Bibliotekarski wielobój*, „Biblioteka” 2020, nr 24(33), s. 217–256.

- Wojciechowski J., *Miejsce spotkań. Biblioteka jako przestrzeń społeczne (na przykładzie województwa lubuskiego)*, Andrzej Buck (red.), Monika Simonjetz, Dawid Kotlarek [recenzja], „Biblioteka” 2020, nr 4(33), s. 349.
- Wójcik M., *Sztuczna inteligencja – potencjał dla procesów zarządzania informacją*, „Przegląd Biblioteczny” 2018, z. 1, s. 5–15.
- Współtwórcy bibliotekarstwa polskiego. Z profesor Jadwigą Kołodziejską rozmawia Katarzyna Wolff*, „Przegląd Biblioteczny” 2006, z. 1, s. 5–21.
- Zieliński M., *Czy jesteśmy GLAM?*, „Biuletyn EBIB” 2014, nr 7(152), <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/342/341> (dostęp: 10.09.2023).
- Zimnoch K., *Ewolucja zawodu bibliotekarza – od strażnika zbiorów, przez bibliotekarza oświatowego i naukowego do specjalisty zarządzającego wiedzą*, w: *Bibliotekarz uwolniony – deregulacja czy degradacja: IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Białystok, 12–14 czerwca 2013 r.*, H. Brzezińska-Stec i J. Żochowska (red.), Białystok 2013, s. 17–35.
- Zimnoch K., *Formy wspierania bibliotek w Polsce na przestrzeni wieków – mecenat indywidualny, społeczny, państwowy*, w: *Pieniądze dla bibliotek, czyli fundraising biblioteczny: VI Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Białystok, 29–30 czerwca 2017 r.*, J. Żochowska (red.), Białystok 2018, s. 11–28.